

CUMHURİYET DÖNEMİ DEVLET TEŞKİLATINDA GELİŞMELER

GELİŞİM SÜRECİ

- * I. Dünya savaşı sonrası Osmanlı Devleti 1918 de İmzalanan Mondros Ateşkes anlaşması ile fiilen tarihi karışmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin resmen yıkıldığı tarih 1 Kasım 1922 de saltanatın kaldırılması iledir.
- * 19 Mayıs 1919 da Atatürk ün Samsun a çıkmasıyla Türkiye Devletinin temelleri atıldı. Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongreleri ile bu gidişat hızlandı.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŐMASI

- * Mondros Ateşkes AntlaŐması ya da Mondros Mütarekesi, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan ateşkes belgesi. Osmanlı İmparatorluğu adına Bahriye Nazırı Rauf Bey, Limni adasının Mondros Limanı'nda demirli Agamemnon zırhlısında 30 Ekim 1918 akŐamı imzalanmıŐtır.
- * Mondros Ateşkes Anlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımından sonra kurulan Tırkiye'nin çerçevesini çizien ilk uluslararası belge olarak önem taŐır. Türk Kurtuluş Savaşı'nın siyasi manifestosu olan Misak-ı Milli Beyannamesinin birinci maddesi, "30 Ekim 1918 tarihli anlaşmanın çizdiği hudutlar dahilinde, dinen, ırkan ve emelen müttehit [birleŐik] Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskûn bulunan aksamın tamamı, fiilen ve hükmen gayrı kabil-i tecezzi bir küldür [bölünmez bir bütündür]." demek suretiyle, Milli Mücadele'nin hedefi olan ulusal varlığı Mondros Ateşkes AntlaŐmasına gönderme yaparak tanımlar.

ANLAŞMANIN KOŞULLARI

- * Mondros Ateşkes Antlaşmasının koşulları, aynı günlerde imzalanan Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ve Almanya anlaşmalarıyla benzerlik gösterir. Stratejik noktaların işgali, ordunun terhisi ve donanma ile cephanelerin teslimi gibi askeri tedbirler, yenilen tarafın savaşa devam edemez hale getirmeye yöneliktir. Sadece doğu illerinde karışıklık çıkması halinde İtilaf devletlerine buraları işgal etme yetkisini veren 24. madde, Türk ateşkesine özeldir. Bu madde, tehirden dönecek Ermenilere karşı direniş gösterilmesi olasılığına karşı anlaşmaya konmuş ancak uygulama görmemiştir.
- * Anlaşmada Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarına ve statüsüne ilişkin bir ifade yoktur. Ancak İngilizler Suriye cephesinde ateşkesi tam Türk-Arap etnik sınırında kabul etmekle, Osmanlı İmparatorluğu'nun barıştan sonraki sınırlarına ilişkin ilginç bir fiili durum yaratmışlardır.

ATATÜRK'ÜN SAMSUNA ÇIKIŞI

- * Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, 19 Mayıs 1919 tarihinde 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal'in Bandırma Vapuru ile yapılan yolculuk sonrası Samsun'a ulaşması olayı. Bu olay Kurtuluş Savaşı'nın fiili başlangıcı olarak kabul edilmektedir.
- * Samsun'da Rum çeteleri ve Türk halkı arasında meydana gelen çatışmaların sonlandırılması için Osmanlı hükûmeti tarafından Mustafa Kemal görevlendirilmiş ve kendisine 9. Ordu'nun müfettişliği verilmiştir.
- * Bunun üzerine müfettiş görev bölgesine Bandırma Vapuru ile ulaşmış ve bir hafta boyunca Mantika Palas'ta kalmıştır. Bu süreçte bölgede meydana gelen çatışmaların sebebini araştırmış ve işgalcilere karşı bizzat Türk direniş örgütlerinin kurulmasında etkin rol oynamıştır.[3] Mustafa Kemal, bu bir haftalık süreç sonunda Havza'ya geçmiştir. Havza'da geçirdiği onyediyedi gün sonunda ise şehirden ayrılarak Amasya'ya hareket etmiştir.

ÖNEMİ

- * Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yolun ilk durağı kabul edilen bu olay Türk tarihindeki dönüm noktalarından birisidir.[24] Şark Meselesi adı altında yok edilmek istenen Türkler için 19 Mayıs 1919 günü millî bağımsızlığa, çağdaşlaşma ve demokratikleşmeye giden yolun ilk adımıdır.[25]
- * Bu gün Atatürk'ün çok önem verdiği bir gündür.[26] Atatürk, cumhuriyet kurulduktan sonra 19 Mayıs'ın önemini bu günü doğum günü olarak kabul ederek göstermiştir.[27]
- * Ayrıca 19 Mayıs, 1938 yılından beri millî bayram olarak kutlanmaktadır.[28] Ancak Atatürk "doğum günüm" dediği 19 Mayıs kutlamalarına sadece bir kez katılabildiği.[29]

SONUÇLARI

- * Türk inkılabının ihtilâl safhası başlamıştır.
- * Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesi, amacı ve yöntemi belirlenmiştir.
- * İlk kez milli egemenliğe dayalı bir yönetimden bahsedilmiştir.
- * İstanbul Hükümeti ilk kez yok sayılmıştır.
- * Türk Milleti, hem İstanbul'a hem de işgalci güçlere karşı mücadeleye çağırılmıştır.
- * Kurtarıcı olarak görülen padişah, hilafet, manda ve himaye düşüncesinin yerini millet ve milliyetçilik düşüncesi almıştır.
- * Üstü kapalı olarak Heyet-i Temsiliyenin (Temsil Kurulu) oluşturulmasından bahsedilmiştir.
- * Mustafa Kemal padişah tarafından kendisine verilen 9. Ordu Müfettişliği yetkilerini aşmış, kendi sorumluluğunda olmayan batı bölgelerine de bir tamim yayınlamıştır.
- * Direniş esasları ilk defa Amasya'da yazılı bir ilke haline getirilmiştir.
- * Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır oluşumu sağlamıştır .
- * İlk kez ulusal egemenlikten bahsedilmiş olduğundan evrensel bir maddedir.
- * Avrupalı devletlerin sömürgelerindeki mazlum uluslar için de bir örnek teşkil etmiştir.
- * Müdafayi Hukuk Cemiyetlerini birleştirmek için Sivas'ta bir kongre toplanma kararı alınmıştır.
- * Ordu terhis edilmemesi ve Erzurum'a gelen delegelerin doğrudan Sivas'a gelmeleri istenmiştir.
- * Kurtuluş Savaşı resmen ilan edildi.

ERZURUM KONGRESİ

- * Erzurum Kongresi, 21 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum'da toplanan kongredir. 17 Haziran'da Vilâyât-ı Şarkıye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum şubesi tarafından toplanan Erzurum Kongresi Erzurum Umûmî Kongresi veya Umûmî Erzurum Kongresi olarak da anılır.
- * Kongreye çoğunluğu işgal altındaki 5 doğu ili Trabzon, Erzurum, Sivas, Bitlis ve Van'dan gelen 62 delege katılmış; 2 hafta süren kongrede alınan kararlar Kurtuluş Mücadelesi'nde izlenen çizgide önemli ölçüde belirleyici olmuştur.
- * Kongreyi geçici başkan olarak Erzurum delegelerinden Hoca Raif Efendi açmış; yoklamanın ardından yapılan oylamada Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına getirilmiştir.
- * Kongrenin aslında 10 Temmuz'da başlaması öngörülürken, delegelerin bir bölümünün gelememesinden ötürü Kongre 23 Temmuz'a ertelendi.

ALINAN KARARLAR

- * Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- * Her türlü yabancı işgaline ve müdahalesine karşı millet hep birlikte direniş ve savunmaya geçecektir.
- * İstanbul Hükûmeti vatanın bağımsızlığını sağlayamazsa geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet milli kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmamış ise, bu seçimi Temsilciler Kurulu yapacaktır.
- * Kuva-yi Milliye'yi etkili, milli iradeyi hakim kılmak esastır.
- * Azınlıklara siyasi hakimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez. Ancak bu vatandaşların canları, malları ve ırzları her türlü saldırıdan korunacaktır.
- * Manda ve himaye kabul olunamaz.
- * Milli irade ve toplanan ulusal güçler padişahlık ve halifelik makamını kurtaracaktır.
- * Mebuslar Meclisi'nin derhal toplanmasına ve hükûmetin yaptığı işlerin milletçe kontrolüne çalışılacaktır.
- * Sömürgecilik amacı taşımayan devletlerden teknik, sanayi ve ekonomik yardım kabul edilebilir.

SİVAS KONGRESİ

- * Sivas Kongresi, Mustafa Kemal'in Amasya Genelgesi'ni açıkladıktan sonra bir çağrı üzerine I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan Türk topraklarını kurtarmak ve Türk milletinin bağımsızlığını sağlamak için çareler aramak amacıyla seçilmiş ulus temsilcilerinin Sivas'ta bir araya gelmesiyle, 4 Eylül 1919 - 11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen ulusal kongredir.
- * Sivas Kongresi'nde alınan kararlar, daha önce gerçekleştirilen Erzurum Kongresi kararlarını genişleterek tüm ulusu kapsar bir nitelik kazandırmış ve yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşuna temel olmuştur; bu nedenle Sivas Kongresi'nin Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki önemi büyüktür.
- * Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde alınan vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığıyla ilgili kararlar aynen kabul edilmiştir.

ALINAN KARARLAR

- * Milli sınırları içinde vatan bölünmez bir bütündür; parçalanamaz.
- * Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı millet top yekün kendisini savunacak ve direnecektir.
- * İstanbul Hükümeti, harici bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde kalırsa, vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır.
- * Kuvay-ı Milliye'yi tek kuvvet tanımak ve milli iradeyi hakim kılmak temel esastır.
- * Manda ve himaye kabul edilemez.
- * Milli iradeyi temsil etmek üzere, Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanması mecburidir.
- * Aynı gaye ile milli vicdandan doğan cemiyetler, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında genel bir teşkilat olarak birleştirilmiştir.
- * Genel teşkilatı idare ve alınan kararları yürütmek için kongre tarafından Temsil Heyeti seçilmiştir.

GELİŞMELER

* 12 Ocak 1920'de açılan son Osmanlı Mebusan Meclisi, 16 Mart'ta İtilaf Devletlerinin İstanbul'u resmen işgal etmesi ile çalışamaz hale geldi.

* Seçimler yapılarak 1. Türkiye Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Ankara'da açıldı. M. Kemal Paşa'nın Őu sözleri:

“Efendiler, millet bizi buraya gönderdi. Fakat ömrümüzün sonuna kadar biz burada ve bu milletin idaresini ve hakimiyetini miras kalmıŐ mal gibi temsil etmek için toplanmıŐ değiliz. Ve sizi toplamak ve dağıtmak kudretine hiĀ kimse sahip değildir. Millet bilmelidir ki bir günde vekilleri toplar ve gönderir. Burayı, hiĀ kimsenin kayıt ve Őarta bağlamaya hak ve salahiyeti yoktur ve olmamalıdır.” sözü ile hedeflenen rejimi açıkĀa ortaya koymuŐtur.

GELİŞMELER

- * 20 Ocak 1921'de Teşkilatı Esasiye Kanunu olarak adlandırılan 1921 Anayasası ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü Őartların gerektirdiği acil ihtiyaçları karŐılamak üzere hazırlanmıŐ 24 maddelik kısa bir metinden ibaretti. 1921 Anayasası, hakimiyetin kayıtsız Őartsız millette ait olduğu ve milletin tek temsilcilerinin TBMM olduğunu hükme bağlayarak padiŐahın statüsünü bozmuŐtur. 1921 Anayasası ile " meclis hükümeti" sistemi ve güçler birliği ilkesi benimsenmiŐ ve yetersiz olduğu konularda 1909' da düzenlenen kanunuesasinin ilgili hükümlerinin yürürlükte olduğu kabul edilmiştir.

GELİŞMELER

- * 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildi ve çıkarılan bir kanunla " Türkiye devletinin Őekli cumhuriyettir." ibaresi 1921 Anayasasına eklendi. 20 Nisan 1924'te Cumhuriyet döneminin ilk anayasası "Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edildi. İlk dönemlerde cumhuriyet rejimi; laik hukuk sistemi, kuvvetler birliği ve görev ayrılığına dayanan devletçi sistemi özellikleriyle Osmanlı Devleti yönetim Őeklinden ayrılmıŐ oldu.

GELİŞMELER

- * 1921 Anayasası'nda benimsenen güçler birliği, 1924 Anayasası ile az da olsa güçler ayrılığı ilkesine doğru değişiklik göstermeye başladı.
- * 11 Nisan 1928' de çıkarılan bir kanunla " Devletini dini İslamdır." ile " Şeri hükümler " hükümleri anayasadan çıkarılarak laik devlet düzenine geçildi. 1937' de yapılan bir eklemeye Atatürk ilkeleri anayasaya girerek Türkiye Devleti'nin " cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı olduğu belirtildi.

GELİŞMELER

- * 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurularak çok partili hayata geçilmek istenmişse de bu geçiş ancak 1945'den sonra tam anlamıyla sağlandı.
- * Yeni kurulan Türk Devleti kadınlara siyasi haklar getirdi. 1930'da Belediye Kanunu ile belediye seçimlerinde, 1934'te ise anayasada yapılan değişiklik ile genel seçimlerde Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmış oldu.